

БИЛИП АЛЫНЫЗ

Кредит... Кредитор.. Кардар...

Учурда Кыргызстанда кредит албаган жарандар чанда эле болбосо, көпчүлүк адамдар чакан кредит алуу менен турмуш-тиричилигин жүргүзүп келишүүдө. Ошондуктан да микрокаржылоо рыногу, кредит алуу жана төлөө процесстери, кредиторлор менен карыз алуучулардын укуктары жана милдеттери тууралуу кеп куруу ыңгай келип турат.

Микрокаржылоо рыногунун өзгөчөлүгү эмнеде?

Азыркы учурда финансы рыногунда банктар менен эле катар кредиттөө боюнча ишмердүүлүктү (микро каржылоо) микрофинансылык уюмдар (МФО) жана кредиттик союздар (КС) алып барышат. Микрофинансы уюмдарынын максаты - жакырчылыкты жоюуга көмөк көрсөтүү, иш менен камсыз кылуунун деңгээлин көтөрүү, ишкердикти өнүктүрүү, калкты социалдык мобилизациялоого көмөктөшүү болуп саналат. Алардын ишмердиктери мыйзам менен аныкталат жана Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдарына карама-каршы келбеген башка максаттарды да көздөөгө укуктуу. МФО жана КС элге микрокредиттерди тартуулоо менен учурда Кыргызстандын калкынын арасында кеңири жайылган. Микрокредиттердин популярдуулугу жана айырмачылыктары мына мында:

Биринчиден, микрокредиттерди алуу боюнча талаптар жеңилдетилген, анын ичинде микрокредиттерди алууга документтердин пакети, күрөөгө болгон талаптар да бар. Экинчиден, бүгүнкү күндө МФОлор насыяларды тилектештик жоопкерчилиги, кепилдик жана башкалар менен берет. Ошондой эле, МФО жана КСтер тарабынан керектүү документтер кыска мөөнөттө каралууда. Үчүнчүдөн, насыя алуучунун мүмкүнчүлүгүнө багытталган төлөө графиги насыя алуучунун бизнесинин өзгөчөлүгүн эске алуу менен түзүлөт, анын ичинде мөөнөттөр жана төлөмдүн көлөмү, жеңилдик мөөнөтү жана башкалар боюнча да. Төртүнчүдөн, насыялар аз суммада берилет, насыя алуучуну тартипке сала турган, чоң карыз менен оордук келтирбестен, насыя алуучуга өз мөөнөтүндө (көбүнчө мөөнөтүнөн мурда) микрокредитти жабып, андан ары башка өлчөмү боюнча чоң жана кайтаруу шарттарын аныктап, пайдалуу насыя алууга шарт түзөт.

Кредитти алуу процесси кандай тартипте жүрүш керек?

Кредитти алуу процесси, башкача айтканда, банктын кредиттик операциялары банктын директорлор кеңеши та-

рабынан бекитилген анын ички кредиттик саясатына ылайык жүзөгө ашырылат. Банктын кредиттик саясаты кредиттерди берүүгө таандык болгон бардык негизги жоболорду жана кредиттерди тариздөөнүн тартибин камтууга тийиш. Анын ичинде: документтердин формалары; кредиттерди берүүнүн тартиби; кредиттерди жактыруунун тартиби; финансылык анализдерге карата талаптар; күрөөлөргө жана документацияларга карата талаптар (күрөөнүн түрлөрү, күрөөнүн кредитке карата катышы, рыноктук наркка баа берүү жана анын жайгашкан жери) ж.б.у.с.

Келишимдин негизинде банк же башка кредиттик уюм (кредитор) карыз алуучуга келишимде каралган шарттарга ылайык белгиленген өлчөм жана убакытка акча каражатын берет, ал эми кардар алган сумманы жана ага кошуп пайыздык чени менен белгиленген мөөнөттө кайтарып берүүгө милдеттендирилет. Насыя берүү банк тарабынан төмөндөгү негизги шарттарды так сактоо менен коштолот: насыянын кайтарымдуулугу; насыя алуу алдында кол коюлган келишимге жараша насыянын мөөнөтү; насыянын акысы б.а. ссудалык пайыз; насыянын камсызданышы; насыянын максаттуу багытта колдонуу принциби ж.б.у.с.

Кредитти кайтаруу процесси кандай тартипте жүрүш керек?

Насыяны кайтарып берүү процесси төмөнкү тартипте жүргүзүлөт. Биринчиден, насыя алгандан кийин кардар карызкор милдеттүү түрдө: насыя келишиминин ар бир шартын толук тутуу; төлөмдөрдү өз убагында жүргүзүү; дүмүрчөктөрдү сактоо; насыя-

ны аталган максатка жумшоо; башка инсандарга берүү үчүн насыяны албоо; насыяны төлөөгө келгенде көйгөйлөр жаралса, өзүнүн кредиттик мекемесине кайрылуу. Экинчиден, өзүнө алынган милдеттер өз учурунда же толугу менен аткарылбай калса, насыялык байланышты түзгөн тараптар сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп, эки жакка тең пайдалуу шартты табууга жана көйгөйдү тынчтык жолу менен чечүүгө умтулуш керек. Эгерде, тараптар бир пикирге келе алышпай калса, талаш-тартышты Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында көрсөтүлгөн жолдоруна ылайык чечүү керек.

Кредиторлор менен кардарлардын укуктары жана милдеттери

Улуттук банктын нормативдик укуктук актыларга жана мыйзамдарга жараша, келишим жана ага тийиштүү укуктардын тутуму, финансы-кредиттик мекемелердин кардарларынын чыгашалары жана башка финансы-кредиттик мекемелер менен кардарлар ортосундагы макулдашуулар кардардын каалоосу боюнча мамлекеттик же расмий тилде түзүлөт. Ошол эле учурда түзүлгөн насыялык келишим кардарлар үчүн түшүнүктүү жана жеткиликтүү болушу абзел. Кардардын укугу жана милдети насыялык келишимде жазылган эрежелер боюнча, өзүнчө бөлүмчөдө чагылдырылып турушу шартталат. Финансы-кредиттик мекемелер жана карызкорлор келишимде көрсөтүлгөн маалыматтын купуялыгын сактай билиши керек. Насыялык келишимди түзүп жатканда, алдын-ала насыяны кайтаруудагы көйгөйлөрдөн оолак болуу

үчүн баардык шарттар боюнча макулдашып алуу зарыл. Финансы-кредиттик мекемелер түзүлгөн келишимдин шарттарын бир тараптуу өзгөртүп жиберүүгө акысы жок.

Улуттук банк тарабынан кардарлардын укугун коргоо максатында “Кыргыз Республикасынын микрофинансылык уюмдары туурасында” мыйзамына, Улуттук банктын нормативдик актыларына өзгөртүү жана толуктоолор киргизилген. Анда кредиторлордун кошумча укуктары, милдеттери насыялык келишимдин стандарттык шарттарында милдеттүү түрдө көрсөтүлүшү керек. Мисалы, банктык кызмат көрсөтүү учурунда, кредиторго кардардын укугун коргоо милдети жүктөлөт да, ага жараша кийинки карызкорлордун укуктары каралат: Келишимде тиешелүү келишим түзүлгөндөн кийин, кардар акча каражатын алганга же болбосо, келишим боюнча лизинг боюнча мүлк үчүн төлөөнү жүзөгө ашырган учурга чейинки мезгилде кардардын кредит алуудан (лизинг боюнча сунушталган кызмат көрсөтүүдөн) акысыз негизде баш тартууга укугу каралуусу тийиш. Келишимде алган кредитти (лизингди) кайтарып берген күнгө чейин отуз күн мурда бул тууралуу микрофинансы уюмуна маалымдоо менен, кандай болбосун убакытта кандайдыр бир айыптык санкцияларсыз кредиттин (лизингдин) ордун мөөнөтүнөн мурда жабууга кардардын укугу каралууга тийиш. Кардар келишимге кол коё элек убакыттын ичинде микрофинансылык уюмдан сырткары чыгып, келишимдин долбоору жана ага тиркелген маалыматтын топтому боюнча юридикалык кеңеш алууга укуктуу. Бирок, бул үчүн кетирген убакыт 1 күндөн 3 жумуш күнүнө чейин гана созулушу керек. Кардар микрофинансылык уюмга кайрылып, насыянын мөөнөтүн узартуу же түзүмдүн шарттарын өзгөртүү өтүнүчүн билдирүүгө укуктуу. Кардар негизги насыясынын 50% көбүн төлөгөн болсо, калган сумманын наркына туура келүүчү алгачкы күрөөнүн ордуна башка күрөө коюуга укуктуу. Насыялык келишим түзүлгөнгө чейин кардардын алдында баардык маалыматтар болушу - башка кредиттер менен бул кредитти салыштырууга мүмкүн болуу үчүн маалыматтын формасы системалаштырылган жана бир түрдүү болушу керек. Кардар - жеке жак, анын ичинде юридикалык жакты түзбөгөн жеке ишкер менен кредиттик келишимде белгиленген негизги сумма жана пайыздар боюнча мөөнөтү өтүп кеткен карыз үчүн айып акылар, туумдар боюнча пайыздын өлчөмү кредит боюнча

келишимде көрсөтүлгөн номиналдуу па-йыздык ставкадан ашык болбошу керек. Мында кредиттин колдонулушунун бүткүл мезгили үчүн эсептелген айып акылардын, туумдардын өлчөмү берилген кредиттин суммасынын 20 пайызынан ашпоого тийиш. Кардарды укуктарынын топтому менен чыгашалар туурасында тааныштыруу- Улуттук банктын нормативдик актыларына ылайык формада жүргүзүлүүсү эки тарап аркылуу кол кою менен бышыкталат. Кардарга кол койдурулуп, келишим боюнча өзү кабыл алган милдеттенмелерди талаптагыдай аткарбоонун бардык кесепеттери түшүндүрүлүүгө тийиш. Финансы-кредиттик мекемелер керек болгон учурда насыяны эсептөө, айып акылар, туумдар боюнча түшүндүрмөнү берип турушу керек.

Улуттук банктын нормативдик укуктук актылары, карызкорлордун укугун коргоо максатында жана тараптардын ортосундагы келишпестиктерди болтурбоо үчүн кошумча укуктарды аныктап жатат. Ал карызкор менен кредитордун милдеттери жана жоопкерчиликти менен катары кредиттик келишимге стандарттык талап катары коюлат. Мындай нормативдик актылар дайыма толукталып жана насыялык катышуучулардын сунуштарын эске алуу менен, толукталган тажрыйбанын негизинде ишке ашырылат.

Банкты же микрокаржылоо уюмун кантип тандап алуу керек?

Финансы-кредиттик мекемеден насыяны алгандан мурда, алгач финансы-кредиттик мекемени өзүн тандап алуу керек. Анткени, бизди эң ишенимдүү банк жана финансы-кредиттик мекеме кызыктырат. Ошондой эле, иштешүү үчүн эң ишенимдүү өнөктөштөр болушу керек. Ошондуктан, насыяны алуу чечимин кабыл алуудан мурда банк жана финансы-кредиттик мекеме тууралуу толук маалымат менен таанышып чыгуу керек. Алар төмөнкүлөр: насыяны берүү боюнча лицензиянын же күбөлүгүнүн бары (финансы-кредиттик мекемелер үчүн); ишенимдүүлүк (банктын кызмат көрсөтүү рыногундагы финансылык абалы жана орду, Улуттук банктын талаптарынын жана экономикалык нормативдеринин аткарылышы); насыя боюнча пайыздык чен.

Дайырбек МЕЙМАНОВ,
m_dair@mail.ru